

Nyugdíjasok: eltartottak, vagy a humán tőke vagyoni részei?

„A hibás logikájú emberek több bünt követtek el akaratukon kívül,
mint a rosszindulatúak szándékosan!”
Milton Friedman¹

Habent sua fata libelli. A könyveknek is megvan a maguk sorsa – vallották a régi rómaiak. A cikkeknek is. Úgy gondolom, hogy az olvasó már a cikk címéből látja, mennyire izgalmas és húsba vágó kérdésről van szó, hiszen a címben fölített kérdésre adandó válasz eldöntheti akár évtizedekre, vagy még hosszabb időtávra a nyugdíjból élő tömegek sorsát. Ez ma 2,6 millió embert érint Magyarországon. Az eredeti kéziratot az Élet és Irodalom című lapnak küldtem be, mert úgy gondoltam, hogy nagyon is e folyóirat profiljába illik. Kovács Zoltán főszerkesztőtől kaptam egy tömör, elutasító választ. Mint cseppben a tenger, ez is reprezentálja, mennyire elmaradott a hazai közgondolkodás, beleértve értelmiségünket, a nyugdíjas korosztály társadalmi-gazdasági szerepét illetően. A nyugdíjak *drasztikus* emelése nem csak lehetséges, de elengedhetetlen a normális gazdasági fejlődés érdekében. Ez a cikk ezt a tényt kívánja bizonyítani!

(*Mi tartozik a GDP-be?*) A GDP (bruttó hazai termék) részei: amortizáció + bérjellegű jövedelmek (bér és nyugdíj + tőkejövedelmek (profit, kamat, járadék). Ha egy család bébiszittert alkalmaz, annak a bére beleszámít a GDP-be. A bébiszitter, mint munkavállaló ez után nyugdíjjárulékot és szja-t fizet, a fogyasztása után áfa képződik, a vásárolt termék után árbevétel, vállalkozói profit. Mindez elmarad, ha a nagy és a nagypapi vigyáz a gyermekre *ingyen*. Kitől kap több szeretetet, mesét, tudást a gyermek: a bébiszittertől, vagy a nagytól? Érdemes odafigyelni a finom részletekre! A miniszterelnök azt mondja Erzsébet néni: „Böksi néni, ha jól alakulnak a *számok*, akkor majd *emelek*.” Aztán a pénzügyminiszter: „A javuló adatok lehetővé teszik, hogy a növekedés áldásaiból a nyugdíjasok is részesüljenek.” És még: „Megőrizzük a nyugdíjak vásárlóerejét.” Ebből az következik, hogy a nyugdíjas afféle *eltartott*, GDP fogyasztó-felélő, *improduktív* valaki, aki ebből következően csak valamiféle *teher* a társadalom nyakán. Persze „el kell viselni őt”, hiszen valamikor évtizedeken át aktív dolgozó volt, kereső volt, járulékokat fizetett, és most megérdemelt pihenését tölti. Csak hát közgazdasági szempontból ő innentől kezdve teher, akárhogy is nézzük! Valamint az is következik az előbbi logikából, hogy a mai nyugdíjasokat a mai aktív dolgozók tartják el. Egyszer évekkel ezelőtt Békesi László, a Horn-kormány első pénzügyminisztere tartott előadást az egyik tv-adón az „elosztó-kirovó nyugdíjrendszerről”. Akkor értettem én meg, micsoda elképesztő tudatlanság, szakmai műveletlenség jellemzi a magyar gazdaságpolitika prominens képviselőit-irányítóit, úgy általában. Gondolok még itt utódjára, Bokros Lajosra! A nyugdíjak reálértékének *megőrzése* ebből a nézőpontból a társadalom (állam) részéről valamiféle nemes gesztus, erkölcsi *kötelesség*. Másrészt viszont mindebből a (nagyon is hibás, torz, és téves!) logikából az is következik, csak nem mondjuk ki, mert túl cinikus hangzana, hogy a társadalom *érdeke*, konkrétan gazdasági érdeke az lenne, ha minél alacsonyabb lenne a nyugdíj, és ezen is túlmenve a nyugdíjas minél rövidebb ideig élne, minél rövidebb

ideig fogyasztaná a társadalom jobb célokra érdemes erőforrásait. Hiszen abból, ami a nyugdíjakra elmegy, lehetne beruházásokra költeni, az aktív dolgozók fizetését emelni, a gazdasági növekedést gyorsítani, az egészségügyet, oktatásügyet fejleszteni, stb. Mert ugye, amit a nyugdíjasok elfogyasztanak a GDP-ből az valamiféle Danaidák hordója, ez a GDP-rész haszontalanul elillan, szublimálódik. Nehogy azt higgyük, hogy ez csupán valamiféle „akadémikus okoskodás”, ugyanis ki nem mondva ez cinikus a logika húzódik meg a mögött a felfogás mögött, amely jól tetten érhető a *mindenkori* magyar kormányok gyakorlatában: ha megszorítani kell (mert tévesen úgy hiszik, hogy kell, tudniillik, semmilyen egyensúlyi zavar idején NEM KELL!), akkor először a nyugdíjakon igyekeznek spórolni! Jó példa volt erre 1998 tavasza, amikor a Horn-kormány a választások előtt a „több mézet a madzagra” elv jegyében 19 százalékkal tervezte emelni a nyugdíjakat nominálértéken, ami az akkori 16 százalékos inflációt alapul véve három százalék emelkedést jelentett volna reálértéken. Azt viszont tegyük hozzá, hogy 1989–1998 között a magyarországi nyugdíjszínvonal 31 százalékkal csökkent reálértéken, ami példátlan a kötelező nyugdíjbiztosítás hazai kiépülése óta. Ilyen mértékű zuhanásra még az 1929–1933-as nagy válság idején sem került sor. Viszont a legeslegelső Orbán-kormány (1998–2002), rögtön a hivatalba lépése után úgy döntött, hogy „erre most nincs fedezet”, és ezt a korábbi törvényjavaslatot visszavonta. Nos, nyugodtan kijelenthetem, hogy volt rá fedezet, mindig van rá fedezet, mert a nyugdíjmelés is, mint bármely gazdaságpolitikai, vagy akár szociálpolitikai döntés csupán politikai akarat kérdése! Az Orbán-kormány négy év múlva nagy árat fizetett a nyomorgó nyugdíjas tömegeket ért cinikus arcucsapás miatt: 2002-ben ez a korosztály nyújtotta be a számlát, „törlesztett” azzal, hogy leváltotta a kormányt.

De nem kell ahhoz megszorítás sem – mert éppen jól teljesít a gazdaság, mint 2013 óta látjuk –, hogy a nyugdíjkassza maradjon az utolsó, amire gondol a kormány, ha „emelni” akar, hiszen még a meghirdetett cél is így hangzik: „megőrzik a nyugdíjak reálértékét”. Vagyis csupán az infláció rátájának megfelelő mértékben emelkedhetnek a nyugdíjak, a nyomorszinten élők is, egyre jobban leszakadva a bérektől. De sajnos a tapasztalat szerint ennek a korosztálynak van a legkisebb érdekérvényesítő képessége a társadalomban. A netadó tervezett bevezetésekor fiatalok, középkorúak százezrei tüntettek az utcákon, vissza is vonta a megijedt kormány, de érdekel bárkit is a nyomorgó minimálnyugdíjasok helyzete ebben az országban?

(A nyugdíjasok az ország humán tőke vagyonának részei) A KSH adatai szerint 2019. január elsején 2 156 622 fő kapott az országban nyugdíjat, amelynek átlagértéke 130 491 forint volt. Azonban ideszámítva az egyéb nyugdíjszerű ellátásban részesülőket is (özügyi nyugdíj, szülői nyugdíj, árvaellátási díj) az összes létszám 2,6 millió ember. 2017-ben 3598,5 milliárd forint, a GDP 9,4 százaléka lett kifizetve nyugdíjszerű ellátásra, ennek 88 százaléka, 2775,5 milliárd forint volt a nyugdíj, és 12 százaléka, 823 milliárd forint az egyéb nyugdíjszerű ellátás. Külön kell számolni ettől a rokkantsági ellátás összegét, amely nem a nyugdíjkasszából kerül kifizetésre, hanem az Egészségbiztosítási Alapból.

2018-ban az infláció 2,8 százalék volt, a 2013 óta folyamatosan növekvő bérek dacára. Avagy nesze neked bérinfláció meséje, amivel már csak a magyar közgazdászok és politikusok riogatják a népet, illetve amit egyedül a mi egyetemi és főiskolai karainkon oktatnak a nebulóknak: kereslet-húzta és költség-tolta infláció. Holott Milton Friedman már negyven évvel ezelőtt megcáfolta a bérek és áruk alakulása közti összefüggést, mégpedig tényadatokra, hosszú távú adatsorokra alapozva. Rámutatott arra, hogy a modern

globalizált világban a kereslet növekedésére már nem az ár, hanem a volumen reagál! (Irodalomjegyzék 4.)

Ha a nyugdíjasok most csak „élvezik” korábbi aktív dolgozói korszakuk „megérdemelt” eredményét a havi nyugdíj formájában, abból az is következik, hogy a 2017-ben a részükre kifizetett 3,6 ezer milliárd forint, a GDP 9,4 százaléka, amolyan improduktív kiadás, ha úgy tetszik vesztesség, amit elvileg lehetett volna „hasznosabb” célokra is fordítani, például „produktív” beruházásokra. Nézzük meg először is azt a kérdést, hogy a társadalmi újratermelés szempontjából *vesztesség-e* a nyugdíj?

Nos, először is ma a 2,6 millió nyugdíjas (nyugdíjból és egyéb nyugdíjszerű ellátásból élő) fogyasztása a gazdasági növekedés egyik nagyon fontos motorja, erről a későbbiekben ejtek szót. Másrészt ez a szemlélet nem veszi tudomásul azt a tény, hogy a nyugdíjas korosztály hatalmas felhalmozott élettapasztalata, általános és szakmai tudása, képességeinek összessége mind-mind az ország, a nemzet *humán tőke vagyonának* fontos részét képezik. Egy megjegyzésem még: a mai agyonvegyszerezett, szennyezett világban élnek az emberek 85-95, vagy akár száz évig, mégpedig aktívan, szellemileg frissen, ha elkerülik a két időskori betegséget, az Alzheimer-kórt és a Parkinson-kórt, és vigyáznak magukra. Ez már nem az az idő, amikor az idősek (60-70 évesek) a hamut mamunak mondták. Pedig milyen „egészségesen” táplálkoztak, nem voltak még vegyszerek, a gyomirtószer a kapa volt. Az az időszak fizikailag nyomorította meg, zsigerelte ki az embert! Az más kérdés, hogy a mezőgazdaság forradalmi átalakuláson ment végbe az utolsó 30-40 évben, ez már nem agyonvegyszerezett „iparszerű” mezőgazdaság, hanem a környezetbarát (de legalábbis ahhoz közelítő), mégis megfelelő szinten teljesítő „integrált mezőgazdaság”. (Irodalomjegyzék: 2. 9. 10. 12.) De ahhoz, hogy a mai világban vigyázzanak magukra az idősek, egészségesen éljenek, nap mint nap regenerálódni tudjanak, megfelelő fizikai és szellemi kondícióban tartsák magukat, megfelelő *jövedelemszintre* van szükségük. Vagyis a nyugdíj is beruházás az emberi tőkébe, akár a bér!

Szögezzük le, hogy az aktív társadalmi-rokoni kapcsolatokat ápoló, a közéletben, a családi életben részt vevő, illetve gyakran a közvetlen termelő munkába is bekapcsolódó nyugdíjas része a produktív humán tőke vagyonnak. Sőt, esetenként akár előállítója a szűkebb értelemben vett GDP-nek, tehát a bruttó hazai terméknek is. Gondoljunk csak a nyugdíj mellett továbbfoglalkoztatott aktív dolgozókra, a kiskertben kapálgatókra! A kérdés tehát, hogy melyik rubrikákban kellene elszámolnunk, a nyugdíjas korosztály teljesítményét? A felgyülemlett élettapasztalat átadása a következő nemzedékeknek minden társadalomban, minden történelmi korban kiemelkedően fontos volt. (Irodalomjegyzék 1., 7.)

(*A bérszínvonalat meghaladó nyugdíjszínvonal!*) Az Egyesült Államokban és Franciaországban ma a nyugdíjszínvonal meghaladja a bérszínvonalat! Ez azért lehetséges, mert ma a világ legnagyobb vagyonkezelő holdingjai a társadalombiztosítási rendszerek: a munkavállalóktól levont járulékokat évtizedek óta forgatják működő tőkéként. Részvényt, kötvényt, valutát adnak-vesznek, az egész világon! Az ebből befolyó profit ma már meghaladja a dolgozók által fizetett járulékok mértékét.

Érdekes szociológiai problémákat is fölvet ez a kialakult helyzet. Florida ma az Egyesült Államok egyik leggazdagabb, ám legjobban előregedő állama, ugyanis az amerikai nyugdíjasok előszeretettel költöznek ide a kellemes klíma miatt. Magyarországon is így kellene működnie a nyugdíjkasszának és az egészségbiztosítási kasszának! De nem így működik! Érdemes lenne az államnak feltőkésítenie mindkét kasszát, majd rábízni egy állami vagyonkezelő holdingra. Honnan lenne ehhez forrás? Hadd ne soroljam!

(*Összeomló nyugdíjkassza?*) Nemrég Heim Péter, a Századvég Gazdaságkutató Intézet igazgatója azt írta, hogy a nyugdíjakat *drasztikusan csökkenteni kell*, ha el akarjuk kerülni a nyugdíjrendszer összeomlását. A HVG hasábjain Simonovits András professzor szolt hozzá a témához, és még ő is kongatta a vészharangot, ha nem is ekkora hangerővel. Emlékeim szerint már 20-25 évvel ezelőtt is hallottam, olvastam hasonló apokaliptikus jóslatokat, de a nyugdíjrendszernek azóta is „kutyája baja, köszöni, működik és jól van”. Annyiban persze árnyalom ezt a humorosnak szánt végszót, hogy természetesen nem gondolom én sem, hogy a nyugdíjrendszerrel nálunk minden rendben van.

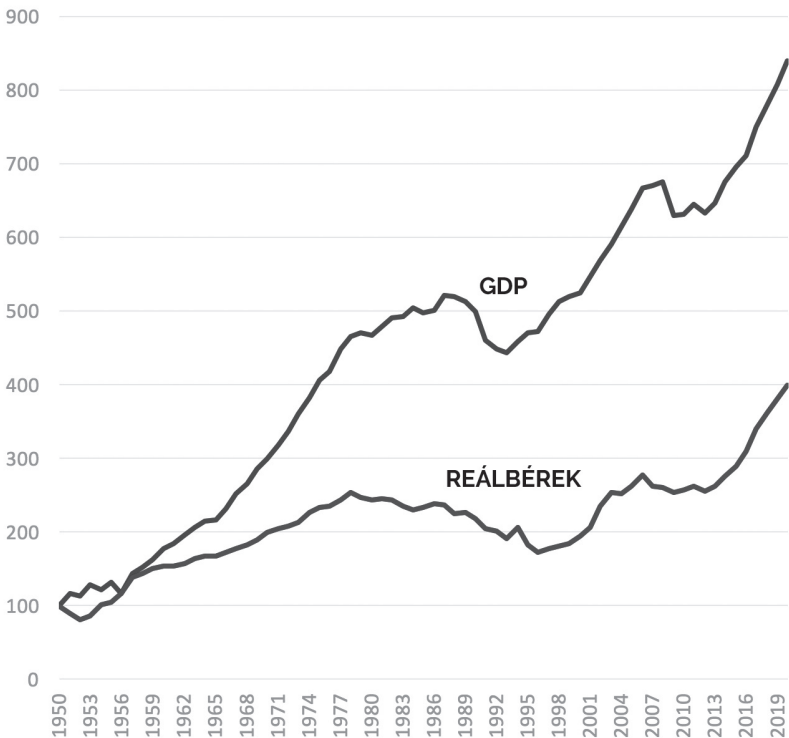
A „főkönyvelői közgazdaságtan” mai művelői, a magyar közgazdák túlnyomó többsége (tiszteltet a kivételnek) leragadt annál a logikánál, miszerint a kifizetett nyugdíj „elszáll” a rendszerből, vagyis a nagy makrogazdasági körfolyamatból, mert a nyugdíjas elkölti, feléli, tehát megsemmisíti ezáltal a termelőszféra produktumának (a GDP-nek) egy tekintélyes részét, mint láttuk, 9-10 százalékát. Itt jól tetten érhető eme „főkönyvelői közgazdaságtan” szokásos szemellenzős, csömlátásszerű mentalitása, amely élesen szembeállítja, mintegy a főkönyvelői tartozik – követel rubrika két oldalára állítja, egymással szemben a *termelést* és a *fogyasztást*. Csak közbevetőleg jegyzem meg, hogy a modern közgazdaságtani diszciplína leggyorsabban fejlődő ága, a *humán tőke elmélet* ezzel már szakított: a végső fogyasztást a humán tőke újratermelése folyamatként fogja föl. Ebben a logikában a bér nem folyó termelési költség (csak látszólag az, mert havonta fizetik), hanem *beruházás a humán tőkébe*. (Irodalomjegyzék 16.)

A „főkönyvelői közgazdaságtan” szerint tehát a kifizetett nyugdíj egyszerűen a „vesztés” rubrikába kerül, „kiszáll” a nagy makrogazdasági körfolyamatból, szublimálódik, akár a szárazjég a melegben. Ezzel szemben az a valóság, hogy a nyugdíjjal, mint a bér mellett a másik bérjellegű, végső fogyasztásra kerülő *munkajövedelemmel*, valami egészen más történik: az utolsó forintig *benne marad* a nagy rendszerben, a körfolyamatban, sőt, ott tovább működik, hat, például *serkenti* a gazdaságot. Ne feledjük el, hogy 2,6 millió emberről van szó, akiknek a fogyasztási szerkezete ráadásul nagyon is előnyös a gazdaság általános működése, növekedése szempontjából: alapvető fogyasztási cikkek! A nyugdíjas – legalábbis jellemzően – már nem vesz lakást, autót, hanem élelmiszerre, ruházatra, gyógyszerre, rezsi-re költ. És ha kicsit jobban megy neki, akkor szolgáltatásokra, idegenforgalomra is.

Amikor a nyugdíjas vásárol a boltban, vagy elmegy hétvégére az Erzsébet utalvánnyal a gyógyfürdőbe regenerálódni, akkor nemcsak fogyaszt (tehát „megtermelt GDP-t semmisít meg”), hanem ezáltal árbevételt képez az élelmiszer-kereskedelem, élelmiszeripar, agrárszektor, vendéglátás stb. rubrikában. Vagyis ott meg GDP képződik! Árbevétel, profit (jövőbeli beruházás!), áfa, szja, egészségbiztosítási járulék (ma más a neve), és, milyen érdekes: még *nyugdíjjárulék* is képződik a nyugdíjasok fogyasztásából! Ez utóbbit ugyan formailag a munkavállaló fizeti a bérből, de előbb a vállalkozónak kell kifizetnie bér formájában, és ha a megnövekedett kereslet, forgalom lehetővé teszi a béremelést, akkor abból több nyugdíjjárulék is képződik. Magyarországon ma a béremelkedés és a nyugdíjemelkedés együtt indukálja a *gazdasági növekedést*! Ez mindaddig így lesz, amíg a munkajövedelmek (bér és nyugdíj) el nem érik a valós teljesítménynek megfelelő szintet. Sokan, például Mellár Tamás pécsi közgazdász professzor, az Európai Uniótól kapott kohéziós támogatásra mutogatnak, mint-ha az lenne a növekedés motorja. Ez tévedés. Az Európai Unió nem ad termelési célú beruházásra pénzt, csak infrastrukturális fejlesztésekre. Igaz, ez az építőiparra jótékonyan hat, de Magyarországon bizonyíthatóan nem ez a tétel a gazdasági növekedés valódi motorja, hanem a belső fogyasztás dinamikus

bővülése. (Irodalomjegyzék 3.) Tévesek azok a spekulációk is, miszerint az uniós pénzek várható csökkenése miatt az Orbán-kormány nem lesz képes a következő években a növekedést fenntartani. Enélkül is lesz növekedés, ha a bérek tovább emelkednek, és főként, ha végre a nyugdíjak is. Ez utóbbi egyelőre csupán potenciális lehetőség sajnos, mert láthatóan a kormány nem ismerte még fel a nyugdíjemelés gazdaságserkentő hatását, és elhibázott módon a nyugdíjakon igyekszik „spórolni”.

Magyarországon ma egy sajátos ollót látunk szétnyílni. Az egy főre jutó GDP terén az EU-27-ek átlagának kétharmadát (67-68 százalék) érjük el, míg a reálbér-színvonal terén annak egyharmadát (34 százalék). Vagyis a bér- és nyugdíjszínvonal, a végső fogyasztás még mindig messze elmarad a valós gazdasági teljesítménytől. (Lásd: ábra!)

Forrás: KSH, Bogár László.

Az ábrát nézve bizony komikusan hangzik az említett Mellár Tamás professzor kijelentése, miszerint „ma nem szabad bért emelni, előbb a teljesítménynek kell javulnia”. Madár István, az ismert gazdasági elemző nemrég a Kossuth Rádió egyik műsorában figyelmeztetett arra, hogy 2017-ben a GDP csak 4,2 százalékkal nőtt, míg a bérszínvonal 12 százalékkal, amit szerinte „a vállalkozók még a tartalékaikból ki tudtak gazdálkodni, de most már ennek gátat kell szabni”. Elnézést, ha sarkosan fogalmazok, de az ábrára tekintve bárki megállapíthatja, hogy ez az állítás közönséges *számárság!*

Lehet-e ma bért és nyugdíjat emelni?

„Nem azért fizetem meg jól a munkásaimat, mert sok pénzem van, hanem azért van sok pénzem, mert jól megfizetem a munkásaimat.” Robert Bosch

„Akkor lesz nagy üzlet az autó, amikor azok a munkások is meg tudják venni, akik előállítják a gyáraimban!” Henry Ford

„Demokráciánk talpköve az ötdolláros órabér!” Lee Iaccocca

Időnként egyesek megint rebesgetik a bérinfláció meséjét, amit ugyan Milton Friedman már 40 évvel ezelőtt megcáfolt, de egyetemeinken ma is tényként tanítják. A laikusok és az elméleti szempontból felkészületlen magyar közgazdák számára nyomatékosan hangsúlyozom itt, hogy a modern, globalizált gazdaságban, a rugalmas termelési és kereskedelmi rendszerek révén, a megnövekedett keresletet nem az ár követi, hanem a volumen, ezért nincs kereslet-húzta infláció. Költség-tolta infláció sem létezik, mert egyrészt a gyors technikai fejlődés ellensúlyozza a béremelkedést, másrészt a bér ma már az összköltség 10 százaléka körüli részarányt képvisel az ipar, és ennél is alacsonyabb részarányt az agrárszektor számára. Ha 10 százalékkal nő a bérköltség, az összköltségben egy százalékot jelent! A szolgáltató szektorban persze nagyobb a bérköltség részaránya, de pont ebben a szektorban kiemelkedő a hozzáadott érték tartalom – erre nemrég Csath Magdolna professzor asszony hívta föl a figyelmet. (Irodalomjegyzék 3.) Itt ez a tény ellensúlyozza a bérköltség növekedését. Sub pondere crescit palma! (Teher alatt nő a pálma!) Ha a szolgáltató szektorban „túl magas” a béremelkedés üteme, akkor ez innovációs kényszerként nehezedik a vállalkozóra! Vagy megfelel ennek, vagy „kiszáll”. Ez a természetes piaci verseny! Alois Schumpeter osztrák közgazda ezt nevezte „teremtő pusztulásnak”.² Másrészt, ha emelkednek a jövedelmek (bér és nyugdíj), akkor éppen a szolgáltató szektor számára bővül a piac a leggyorsabban. És ez pont a nyugdíjak emelkedésére érvényes fokozott mértékben! Mint már említettem, a nyugdíjas már nem lakásra, autóra gyűjt, hanem a jóléti szolgáltatásokat veszi igénybe. Persze csak akkor, ha létfenntartásán kívül tud ezekre költeni! A szolgáltató szektorban a piac bővülésével a megnövekedett árbevétel ellensúlyozza a béremelkedés önköltségnövelő hatását!

Az eddig leírtakból következik, hogy nyugodtan emelkedhetnek a bérek és a nyugdíjak a gazdasági növekedés ütemét meghaladó mértékben, mindaddig, amíg a korábbi ábrán látható olló össze nem záródik! Sőt, felhívnám arra a figyelmet, hogy pont ennek az ollónak az irracionális szétnyílása a fő felelőse gazdasági elmaradottságunknak, mert ez a humán tőke, a legfőbb termelési tényező *alulértékelttségét* reprezentálja. Csak egy példa: egy orvos humán tőke értéke a Lajtán túl 80-90 millió forint. Ennyit veszítünk, amikor egy orvos külföldre távozik. Ez két nagy teljesítményű John Deere traktor ára. Ha egy magyar gazda áttolna a Lajtán két darab most vásárolt John Deere traktort azzal, hogy neki nem kell, odaadja az osztrák farmereknek, rohanna vizsgáldni a NAV, a rendőrség, de még a pszichiáterek is. Ha egy kiképzett, diplomás orvos távozik külföldre, ugyanekkora a veszteség! Rohan valaki is vizsgáldni? Nos, az a társadalom, amely így áll ehhez a kérdéshez, csakis vereségre ítéltetett a nagy nemzetközi versenyfutásban!

A magyar közgazda gondolkodásba, de még a laikusokéba is szinte belevésődött az a téves következtetés, miszerint a ciklikus egyensúlyi zavarokért (8-10 évenként) a „túlfogyasztás”, a kormányok felelőtlen „osztogatása”, vagyis a „tücsök nemzet szindróma” a felelős.

2013 óta (amióta Varga Mihály a gazdasági, majd pénzügyminiszter) dinamikusán nőnek a bérek, messze az inflációt meghaladva. (Megjegyzem, hogy ma már ez a növekedési ütem is *elégtelen*, hiszen olyan országok értek már be bennünket, mint

Románia és Bulgária. Másrészt ez a béremelkedés csak arra volt elég, hogy 2016-ra újra elérjük a 2008-as év reálbér színvonalát! Tipikus „mókuserék szindróma”!) Mégis kijelenthetjük, hogy ma a béremelkedés húzza magával a magyar gazdaságot, amely így, ha lassan-vontatottan is, de közeledik az *egyensúlyi* növekedési pályához! Amely pályától mindig a fiskális-restríciós csomagok távolították el egyébként. Teljesen hamis az „egyensúly, vagy növekedés” Bokros Lajos-féle dilemmája! (Irodalomjegyzék 8.) Ebből következik, hogy a közhiedelemmel ellentétben Bokros Lajos és Surányi György, valamint egy évtizeddel később Gyurcsány Ferenc és Bajnai Gordon nem válságot kezelt, hanem válságot generált: a V alakú válságot transzformálták W alakúvá, elnyújtva a kilábalást mindkét esetben három évvel! (Irodalomjegyzék 5.)

Fogalmazzuk meg az alapszabályt: ma hazánkban nem a gazdasági növekedés üteme szabja meg a reáljövedelem (reálbér és nyugdíj) növekedésének ütemét, hanem fordítva! (A magyar közgazdák nagy többsége, például Mellár Tamás, „fordítva ül a lovon”!) Ez az ok-okozat viszony mindaddig tart, amíg a korábbi ábrán látható olló be nem zárul! Ha bezárult, akkor „lép életbe” a Madár Péter által felvázolt összefüggés: onnantól kezdve kell a gazdasági növekedés ütemének, valamint a bér- és nyugdíjnövekedés ütemének szinkronban haladnia! Viszont egészen addig a pontig, az olló bezáródásáig, a nyomott bérszínvonal (és nyugdíjszínvonal!), tehát a túl szűk belső fogyasztói piac blokkolja a gazdaságot, és nem engedi kibontakozni a benne rejlő növekedési potenciált. Szerintem ez a potenciál ma akár 6-8 százalék is lehet, ugyanis egy felzárkózóban levő, alacsony bázisról induló gazdaság potenciáljáról beszélünk! Valamint a saját belső felvevő piacát tévedésből önmaga blokkoló ország potenciáljáról! Nem kell tehát félni a bérek és nyugdíjak bátrabb emelésétől! A kiáramló végső jövedelmek a fogyasztás, a piac bővülésén keresztül megteremtik önmaguk fedezetét, folyamatosan, nap, mint nap. Az olló bezárulásáig nem fenyeget a „túlfogyasztás”, a „fedezet nélküli bérkirárlás” veszélye. A bérinfláció dogmáját pedig illene már végképp elfelejteni a hazai közgazda gondolkodásból! Ugyanez vonatkozik a nyugdíjakra is. Lehet emelni a nyugdíjakat nyugodtan a béremelkedés üteméhez kötve, semmilyen egyensúlyi probléma ebből nem lesz, ellenkezőleg: tovább pörög a gazdaság, és szépen közeledik az *egyensúlyi növekedési* pályához. Ez utóbbi megjegyzés annyit (is) jelent, hogy csökkenni fog az ország eladósodottsága, mert föltáruznak és működésbe lépnek eddig mesterségesen (és tudatlanságból!) elfojtott potenciális tartalékaink.

Nyugdíj (és bér) = beruházás a humán tőkébe

Mint már említettem, 1999–2001 között a legelső Orbán-kormány három lépésben 19 600 forintról 50 000 forintra emelte a minimálbért, ami a többi bérkategóriát is nyomta följebb. A nyugdíjmelés akkori elmaradása viszont súlyos közgazdasági-szakmai hiba volt! (Erre illene Joseph Fouché, Napóleon belügyminisztere cinikus mondása 1804. március 21-én: „Ez több mint bűn, ez hiba volt!”)

A Medgyessy-kormány rögtön, 2002 szeptemberében meglépte az 50 százalékos közalkalmazott béremelést, ami csupán szerves folytatása volt elődje jövedelempolitikájának, azzal a különbséggel, hogy most a nyugdíjak is ezzel együtt emelkedtek. A gazdasági növekedés üteme stabilizálódott 4 százalék körül, az infláció ment lefelé, egészen a 2005-ös év 3,6 százalékáig. (Megint csak: nesze neked bérinfláció!) A GDP arányos államadósság ugyan visszakúszott a 2001. évi 53 százalékról 59 százalékra, de nem a bér- és nyugdíjmelkedés miatt (az ugyanis nem hitelből valósult meg, hanem költségvetési átcsoportosításból), hanem mert elfogyott a privatizálható vagyon addigra. Ne feledjük el, hogy a Bokros–Surányi-féle „egyensúlyteremtő”, „válságkezelő”

megszorító csomag önmagában jelentősen *rontotta* az államháztartás egyenlegét (forrás: Lóránt Károly, Irodalomjegyzék 14.), ám ezt „jótékonyan” elfedték a privatizációs bevételek. Az adósságállomány csökkentésének nagyarányú nemzeti vagyronvesztés lett az ára. A Medgyessy-kormány jövedelempolitikája viszont a folytatás esetén garantálta volna, hogy az adósságráta újra csökkenni kezd, éppen a bér- és nyugdíjemelkedés gazdaságot serkentő hatása miatt. Ne feledjük el, hogy csak egy növekvő gazdaság képes kikeveredni az adósságspirálból, egy zsugorodó gazdaság nem. A Medgyessy-kormány nagyarányú béremeléseinek pozitív hatása volt, hogy egy időre leállt az orvosok külföldre áramlása, pályaelhagyó ápolónők tértek vissza tömegesen a pályára. Minden jó irányban haladt, erre a szocialisták maguk leváltották az egyetlen eredményes, és valóban baloldali kormányukat. Ezzel kezdődött kamikaze repülésük, amely a 2019-es EP-választásokon érte el mélypontját (6,6%): még az MSZP fennmaradása is megkérdőjeleződött.

Sokszor kifejtettem már, hogy a rendszerváltás utáni magyar gazdaságtörténetben 1998–2004, vagyis a legelső Orbán-kormány és a Medgyessy-kormány hét éve képez szerves egységet, és nem a 2002–2010 közötti „elmúlt nyolc év”. Medgyessy politikai bukása után sajnos 2005–2010 között dilettáns kormányok regnáltak, megismételve a Horn-kormány (1994–1998) összes hibáját. A költségvetés hiánya felugrott 10 százalékra, a GDP-arányos államadósság 84 százalékra, az infláció 8 százalékra, lehetett rohanni az IMF-hez mentőövért. A gazdaságpolitikai dilettantizmus betetőzéseként 2008-ban leértékelték a forintot (az IMF előírásának megfelelően egyébként!), elérve a 2009. áprilisi 315 Ft/euró árfolyamot, ami tovább gerjesztette az inflációt, és jött az újabb Bokros–Surányi-csomag: Bajnai Gordon teljesen értelmetlen megszorítása 2009-ben. Csak a 13. havi bér és nyugdíj megvonása 7,8 százalékkal csökkentette a bér- és nyugdíjszínvonalat *nominálisan!* Ilyenre nem volt példa az 1950-es évek óta! A gazdaság azonnal reagált: 6,8 százalékkal zuhant 2009-ben a GDP, ami a harmadik legrosszabb eredmény volt Európában. Ennek törvényszerű következményeként 2010 áprilisában győzött a Fidesz–KDNP koalíció. 2013 februárjáig Matolcsy György volt a gazdaságért felelős miniszter, de sajnos három évig nem adta föl a 2005 óta érvényesülő restriktív politikát, így elvesztegettünk megint három értékes évet! 2012-ben bekövetkezett egy újabb súlyos gazdasági visszaesés, a GDP 1,6 százalékkal csökkent! Nyilván ennek hatására Matolcsynak végül távoznia kellett, igaz, ment az MNB élére, ahol a gyenge forint stratégiájával folytatja ott ahol abbahagyta... (Irodalomjegyzék 11.) De legalább a gazdaságpolitika többi szegmense radikálisan változott Varga Mihály minisztersége alatt, elkezdődött, és azóta is tart a reálbér-emelkedés. (Annnyit tennék hozzá „finomítás-ként”, hogy ez az ütem ma már *elégtelen* a felzárkózáshoz!) Sajnos ez nem igaz a nyugdíjakra, azok csak az infláció ütemével emelkednek, ami pedig súlyos szakmai hiba, túl a kérdés erkölcsi vonatkozásain. Mint korábban kifejtettem, a nyugdíjak is nyugodtan nöhetnek a bérekhez kapcsolva, semmilyen egyensúlyi probléma ebből nem keletkezik, ellenkezőleg: a 2,6 millió nyugdíjas emelkedő fogyasztása gazdaságot dinamizálná még inkább, kitermelve egyben eme nyugdíjemelkedés gazdasági fedezetét is. Nem Erzsébet-utalványra, év végi „nyugdíjprémiumra” lenne szükség, már csak azért sem, mert ezek nem épülnek be a nyugdíjalapba, hanem tényleges, erőteljes nyugdíjmelésre, főként a nagyon alacsony kategóriákban. Svédországban érvényesül egy alapelv: a béreket a teljesítményhez kötik, a nyugdíjrendszerben viszont érvényesül a szolidaritás elve, igyekeznek valamennyire nivellálni, hogy ne legyenek kiugróan magas, de elviselhetetlenül alacsony nyugdíjak sem. Abból indulnak ki, hogy a magas nyugdíj eleve magas bérszínvonalat előfeltételez, vagyis volt lehetősége ezeknek az embereknek aktív életük során megtakarítani.

Szögezzük le: a nyugdíj is ugyanúgy befektetés a humán tőkébe, mint a bér! A tisztességes mértékben emelkedő nyugdíj a humán tőke vagyont gyarapítaná, egyre inkább bevonva a legnagyobb tapasztalattal rendelkező korosztályt a gazdasági vérkeringésbe. Ebbe a vérkeringésbe nyomorgó nyugdíjasokat nem lehet bevonni. Ha a nyugdíjasok megfelelő színvonalon fogyaszthatnának, regenerálódhatnak, például extra gyógykezelésekre, egészségügyi szolgáltatásokra, magasabb árfekvésű élelmiszerekre, utazásra stb. költenének, az önmagában is egy jelentős humán tőke vagyónrészt folyamatosan gyarapodását eredményezné, amelyből a szűkebb értelemben vett gazdaság is jócskán profitálna.

Sajnos a magyar közgazdasági és gazdaságpolitikai gondolkodás leragadt a 30-40 éve már elavult „főkönyvelői közgazdaságtannál és gazdaságpolitikánál”, ami bizony a közgazdaságtan kökorszaka. Hozzáteszem, hogy mindez a megállapítás fokozottan érvényes közgazdasági felsőoktatásunk állapotára is. Ismereteim szerint ma közgazdasági felsőoktatási karainkon sehol sem tanítják a humán tőke elméletet.

Végso következtetés⁴: a nyugdíjakon nem érdemes spórolni, azoknak az éves emelkedését a béremelkedés üteméhez kell igazítani. Ahogy a béremelkedés, úgy a nyugdíjemelkedés is kitermeli önmaga forrását, folyamatosan, némi időbeli késleltetéssel. A nyugdíjas tömeg nem GDP-t fogyasztó eltartott, hanem a GDP-t termelő humán tőke vagyón nagyon fontos része!

Orbán Viktornek helyesen ezt kellett volna mondani ama beszélgetésben: „Bözszi néni, *emelünk*, hogy jól alakuljanak a számok!”

IRODALOMJEGYZÉK

1. Beauvoir, Simon de: Az öregség. Európa Kiadó, 1972.
2. Buday-Sántha Attila: Környezetgazdálkodás. Dialog-Campus Kiadó, 2006.
3. Csath Magdolna: A holnap ma kezdődik. Kairosz Kiadó, 2018.
4. Friedman, Milton: Infláció, munkanélküliség, monetarizmus. Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1986.
5. Gazdag László: A Bokros csomag mítosza és a valóság. Laurus Kiadó, 2007.
6. Gazdag László: Magyarország úttévesztése (A rendszerváltás közgazdaságtana). Mundus Egyetemi Kiadó, 2009.
7. Gazdag László: A fejlődés természete (Civilizációk). Szamárfül Kiadó, 2011.
8. Gazdag László: Bokros Lajos 140 pontja. Valóság, 2014/5. 81–91. o.
9. Gazdag László: Magyarország agrártörténete. Agroinform Kiadó, 2016.
10. Gazdag László: Környezet-gazdaságtan, környezetgazdálkodás. Kossuth Kiadó, 2019.
11. Gazdag László: Pajzsként funkcionálna az erős forint. Figyelő, 2019/13. 62–63. o.
12. Gazdag László: Merre tovább agrárium? Valóság, 2019/7.
13. Kertész Imre: A végső kocsmá. Magvető Kiadó, 2017.
14. Nagy Pongrác: A rendszerváltás gazdaságpolitikája. Akadémiai Kiadó, 2004.
15. Nagy Pongrác: A gazdasági rendszerváltás a kispadról. Akadémiai Kiadó, 2004.
16. Schultz, Theodore Williams: Beruházás az emberi tőkébe. Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1983.
17. Veress József: Úton a visszafordíthatatlan felé. Kairosz Kiadó, 2016.

JEGYZETEK

- 1 Milton Friedman. (Infláció, munkanélküliség, 2 Alois Scumpeter (1883–1950, a modern Ausztria monetarizmus. KJK. 1986. A könyv utolsó mon- első pénzügyminisztere 1919-ben) fejtette ki azt, data. 263. o. Friedman idézi Pierre S. du Pont nemours-i képviselő felszólalásából a francia Nemzetgyűlésben 1790. szeptember 2-án.) hogy az egészséges gazdaságban működni kell a „teremtő pusztulásnak”, vagyis a zavartalan piaci szelekciónak, hogy az erőforrások szakadatlanul

áramolhassanak az elavuló, versenyképtelen szférából a modernizálódó, versenyképes szféra felé. Ha ezt gátolja a gazdaságpolitika, például erőteljes redistribúcióval a gazdaságon belül, dotálja a versenyképtelen ágazatokat, vállalatokat, akkor lelassul a technikai fejlődés üteme, az adott ország lefelé csúszik a versenyképességi rangsorban, teret veszít a világgazdaságban.

3 1804. III. 21-én hajnalban a vincennes-i erőd árkában agyonlőtték az emigráció egyik ismert

és népszerű alakját, az ifjú Enghien herceget, akit Napóleon külföldről elraboltatott, és egy öllene elkövetett merénylet megszervezésével vádolt, amit viszont nem tudtak bizonyítani. Ekkor hangzottak el Fouché legendás szavai.

4 Ezúton nyilvánítok köszönetet Csath Magdolna professzor asszonynak és Szabó Gábor professzornak értékes észrevételeikért, amelyekkel segítették e cikk szakmai színvonalának emelését.

